

Erç
Taran dı

163460

İSLÂM TARİH, SANAT VE KÜLTÜR ARAŞTIRMA MERKEZİ
(IRCICA)

Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi	
Dem. No:	163460
Tas. No:	949.6 BALİ

BALKANLAR'DA İSLÂM MEDENİYETİ
II. MİLLETLERARASI SEMPOZYUMU TEBLİĞLERİ
Tiran, Arnavutluk, 4-7 Aralık 2003

İstanbul, 2006

İslâm Medeniyeti Tarihi Kaynak ve İncelemeleri Dizisi; No. 14

ISBN 92-9063-152-X (Türkçe tebliğler)
ISBN 92-9063-151-1 (İngilizce tebliğler)
ISBN 92-9063-153-8 (Arnavutça tebliğler)
ISBN 92-9063-154-6 (Takım)

İslâm Konferansı Teşkilâtı
İslâm Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi (IRCICA)
Barbaros Bulvarı, Yıldız Sarayı, Seyir Köşkü
34349, Beşiktaş, İstanbul-Türkiye

Tel: +90 212 259 17 42
Faks: +90 212 258 43 65
E-posta: ircica@ircica.org
Web sitesi: www.ircica.org

© 2006 IRCICA

Önsöz: Halit Eren

Yayına Hazırlayan: Ali Çaksu

Baskı: Birmat Matbaacılık Ltd. Şti, İstanbul

IRCICA Kütüphanesi Katalog bilgileri

Balkanlar'da İslâm Medeniyeti Milletlerarası Sempozyumu (2.: 4-7
Aralık 2003: Tiran)

Balkanlar'da İslâm medeniyeti II. milletlerarası sempozyumu
tebliğleri / editör Ali Çaksu; önsöz Halit Eren.- İstanbul: İslâm Tarih,
Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi, 2006.

xii, 541 s.: res. (çoğu rnk.), hrt., plan; 24 sm.- (İslâm medeniyeti
tarihi kaynak ve incelemeleri dizisi; no.14)

Dipnot var.

ISBN 92-9063-152-X (Türkçe tebliğler) ISBN 92-9063-154-6
(Takım)

1. Medeniyet, İslâm--Balkan Ülkeleri--Kongreler. 2. Medeniyet,
Türk--Balkan Ülkeleri--Kongreler. I. Çaksu, Ali. II. Eren, Halit. III.
k.a. IV. Seri.
949--dos21

MİMAR SİNAN'IN BALKANLAR'DAKİ ESERLERİ

Neval KONUK*

Zaman zaman devletlerin hayatında, bazen fen, bazen edebiyat, bazen siyaset gibi alanlarda bir yıldız doğar ve bu yıldız çoğu zaman ölümsüz olur. 16. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun en görkemli devrinde mimarî alanda bir yıldız doğar. Osmanlı mimarîsinde yeni bir devir açan bu büyük yıldız Sinan'dır.¹

Sinan, birçok bakımdan şanslıdır. Şanslıdır, çünkü meslek hayatının en verimli seneleri Osmanlı İmparatorluğu'nun hakimiyetinin en geniş sınırlara ulaştığı bir devre rastlar. Şanslıdır, çünkü yüz senelik uzun ömrünün kırk yılı gibi yarıya yakın süresi içinde dilediğinden fazla araştırma, inceleme imkânını bulur. Şanslıdır, çünkü daha mesleğinin ilk yıllarında devrinin kudretli padişahlarından Yavuz Sultan Selim'in doğu seferlerine katılarak Tebriz'i, Kahire'yi görerek Acem ve Arap mimarîsini, ve Anadolu'daki Selçuklu mimarî eserlerini incelemiş, Kanunî Sultan Süleyman ile batıda Yunan, Roma, Gotik sanatının iç dünyasına, ruhuna nüfuz edip, bilgi dağarcığını doldurmuş ve olgun bir mimar olarak düşüncelerini eserlerinde ölümsüzleştirmek imkanı bulmuştur.²

1537 yılında Hassa Başmimarı tayin edilerek, yarım asır Osmanlı İmparatorluğu'nun bütün mimarlık, mühendislik, şehircilik ve koruma işlerini denetleyecek olan Sinan, zamanında devşirildiği ve birçok seferine katıldığı I. Selim de sayılırsa dört büyük sultana hizmet etmiştir. Sinan'ın Hassa Başmimarı

* Öğr. Gör., Marmara Üniversitesi, Sanat Tarihi Bölümü.

¹ Oktay Aslanapa, *Mimar Sinan'ın Hayatı ve Eserleri*, Ankara, 1988, 208s.

² Harbi Hotan, "Sinan'ın Hayatı", *Arkitekt*, 1966, S.323, s.147.

olarak hizmet ettiği sultanlar, Kanunî Sultan Süleyman, II. Selim ve III. Murad mimarîyi devlet gücünün en önemli simgesi olarak görmüş ve ayrıca bundan dolayı da mimarî eserlere önem vermişlerdir.

Bugün Osmanlı ile ilgili bir çok şey unutulmuşken, Mimar Sinan hâlâ gündelik yaşamamızı etkileyen, ona nitelik ve anlam getiren bir isim olarak yaşamaktadır.

Mimar Koca Sinan'ın Hassa Başmimarı olarak bulunduğu dönemde, şair ve nakkaş Şâî Mustafa Çelebi'nin Sinan'ın kendisinden dinleyip, onun hayatını ve eserlerini kaleme aldığı *Tezkiretü'l Ebniye*'ye göre 370; *Tezkiretü'l Bünyan*'a göre 335; *Tuhfetü'l Mimarın*'e göre 365 eser inşa ettiği öğrenilmektedir.³

Adı geçen bu yazma eserlerde, Mimar Sinan'ın eserleri yapı çeşitlerine göre sınıflandırılmıştır. Buna göre Balkan coğrafyasında Mimar Sinan tarafından 13 eser inşa edildiği bu yazma eserlerden tespit edilmektedir:

Bu eserler:

- Sofya'da (Bulgaristan) Boşnalı Mehmed Paşa Camii,
- Mostar'da (Bosna-Hersek) Karagöz ya da Mehmed Bey Camii,
- Budin'de (Macaristan) Sokullu Mustafa Paşa Camii ve Sokullu Mustafa Paşa Türbesi,
- Tırhala'da (Yunanistan) Osman Şah Camii ile Mehmed Bey Camii
- Vişegrad'da (Bosna-Hersek) Sokullu Mehmed Paşa Köprüsü ile Sokullu Mehmed Paşa Sarayı, Kervansarayı ve İmareti,
- Svilingrad'da (Bulgaristan) Cisir-i Mustafa Paşa Köprüsü ile köprüünün

³ Zeki Sönmez, *Mimar Sinan ile İlgili Tarihi Yazmalar ve Belgeler*, İstanbul, 1988, 144s. Bu eserlerde de Mimar Sinan'ın Balkanlar'da inşa ettiği eserler ise şu şekildedir: Sultan III. Murat döneminde Mimar Sinan'ın yakın dostu Sai Mustafa Çelebi tarafından kaleme alınan *Tezkiretü'l Bünyan*'a göre: Sofya Boşnalı Mehmed Paşa Camii, Hersek Sofu Mehmed Paşa Camii, Budapeşte Sokullu Mustafa Paşa Camii, Trikala Vezir Osman Paşa Camii, Bosna Sokullu Mehmet Paşa İmareti, Svilingrad Çoban Mustafa Paşa Köprüsü, Bosna Vişegrad Sokullu Mehmed Paşa Köprüsü ve Sarayı. Yine şair ve nakkaş Sai Mustafa Çelebi tarafından yazılan ve muhtemelen 1586 dolayında özgün nüshasının hazırlandığı *Tezkiretü'l Ebniye*'ye göre; Svilingrad Mustafa Paşa Köprüsü ile köprüünün başındaki Haseki Sultan Camii ve İmareti, Sofya Boşnalı Mehmed Paşa Camii, Hersek Sofu Mehmed Paşa Camii, Budin Sokullu Mustafa Paşa Camii, Trikala Vezir Osman Paşa Camii ile Mehmed Bey Camii, Vişegrad Sokullu Mehmed Paşa Köprüsü, Sarayı ve İmareti. Yine büyük ihtimalle Sai Mustafa Çelebi tarafından yazılan ve *Tezkiretü'l Ebniye* ile hemen hemen aynı şeyleri içeren *Tuhfetü'l Mimarın*'e göre; Sofya Boşnalı Mehmed Paşa Camii, Hersek Sofu Mehmed Paşa Camii, Trikala Osman Paşa Camii, Budin Sokullu Mustafa Paşa Camii, Svilingrad Çoban Mustafa Paşa Köprüsü, Vişegrad Sokullu Mehmed Paşa İmareti ve Kervansarayı.

başında inşa edilen Haseki Sultan Camii ve İmaret'i' dir.⁴

1547-48 yılında inşa edilen **Bosnalı Mehmed Paşa Camii**, Mimar Sinan'ın Sofya'daki tek eseridir.⁵ Mehmed Paşa'ya Bosnalı denmesinin sebebi, Bosna Sancak Beyi olmasındandır.⁶ Cami, günümüzde Sofya şehir merkezinde Graf Ignatiev Caddesi'nde, Ortodoks Kilisesi olarak, "Sveti Sedmochislenici Kilisesi" adıyla faaliyet göstermektedir. Yapı "Mehmed Paşa Camii", "Cuma Camii" veya "İmaret Camii" adlarıyla da bilinmektedir. Kiliseye dönüştürüldüğünden, veya minaresinin siyah kesme taştan inşa edilmiş olmasından dolayı günümüzde "Kara Cami" olarak da adlandırılmaktadır.⁷

Caminin inşa kitabesi günümüzde Sofya Arkeoloji Müzesi'nde bulunmaktadır.

Kitabenin transkripsiyonu şu şekildedir:

"Bismillahirrahmanirrahim, El-hamdu li'l-lahi rabbi'l-alemin ve's-salatu ve's-selamu ala seyyidi'l-mürselin, salavatu'l-llahi.

Aleyhi ve alihi ve sahibihî ecme'in ba'dehu Sultan-ı âzam, hakan-ı muazzam Hazret-i Süleyman Şah bin Selim Şah Hanım.

Hallede'l-lahu mülkehu zaman-ı saltanatında düstur-ı mükerrerem ve müşîr-i mufahham asafu'z-zeman Mehmet Paşa bin Abdu'l-muin- dame ikbaluhu.

Bu Camii şerîf-i hasbeten lillahi teâla ve taleben li-merdatihî ibda ve inşa eyledi. Hak subhanehu ve teâla hasenatını kabul eyleye.

Şefaât Resulullah ile müstesad ve makbul ola tarih-i sali itmamı

Beytu'llah el-camiu'l-kayyum el-bâkî kelimüyle muvakađur".⁸

⁴ Zeki Sönmez, *Mimar Sinan ile İlgili Tarihi Yazmalar ve Belgeler*, İstanbul, 1988, s.21-95.

⁵ Ahmed Refik, *Mimar Sinan*, İstanbul, 1931; İsmail Eren, "Mimar Sinan'ın Sofya'da Bilinmeyen Eseri", *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, c.2, VIII, 1968, S.66-70.

⁶ Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmani*, İstanbul, 1996, c.4, s.1072-73.

⁷ Constantin Jirecek, "Priloženije km Antičeskata Geografija i Epigrafik ana Bilgarija i Rumalija", *Periodično Spisanije*, Nu.: 2, Sofia, 1882, s.66; Dimitar Hristodorov, "Crkvata, Sveti Sedmočislenici", *Sofija V*, Sofija, 1940; D.Kalev, "Crkvata Sveti Sedmočislenici", *Sofija V*, Sofija, 1979; İbrahim Tatarlı, "Turkski Kultovni Zgradi i nadpisi V Bulgarija", *Fakultet po zapadni Filologiji*, Volume I, GSU.T.60, Sofija, 1966, s.567-613; Zara Kostova, "Sofu Mehmed Paşa Camii ve Kiliseye Dönüştürülmesi", *Balkanlar'da Kültürel Etkileşim ve Türk Mimarisi Uluslararası Sempozyumu* (17-19 May 2000), Şumnu, Bulgaristan, c.I, Ankara, 2001, s.427-438.

⁸ Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, Müceddet Rumeli Defteri, Nu.: 988, s.51-64.

Ebced hesabıyla kitabenin son satırından caminin hicrî 954/milâdî 1547-48 tarihinde inşa edildiği anlaşılmaktadır.

Bosnalı Mehmed Paşa Camii, 1878'deki Rus-Osmanlı Savaşı'ndan sonra silah deposu olarak kullanılmış; 1903'te minareleri, son cemaat yeri ve ağırlık kuleleri yıkılarak kiliseye çevrilmiştir. Kiliseye çevrilirken caminin beş bölümlü, kubbeli son cemaat yeri yıkılmış, apsis, narteks ve çan kuleleri ilave edilmiştir. Kare planlı olan cami 18.50x18.50 m. ebadındadır. Orijinalinde tek kubbeli olan caminin kubbeye geçişleri tromptur. Kubbe çift kasnağa oturuyordu. Kubbe kasnağında pencere açıklıkları vardı. Cami almaşık tarzda tuğla ile taştan inşa edilmiştir.

Sofya Bosnalı Mehmed Paşa Camii, bir külliye yapısıydı. Külliye cami ile birlikte, medrese, imaret, bimaristan (hastane), hamam ve kervansaray yapıları yer almaktaydı. Kiliseye dönüştürülmüş cami dışında, günümüzde külliye'nin hiçbir yapısı ayakta değildir. Onaltı hücreli medrese, 1903-1928 yılları arasında hapisane olarak kullanılmış, 1928'de yıkılmıştır. Medresenin yerinde günümüzde Bulgaristan İçişleri Bakanlığı binası bulunmaktadır.

Ser mimârân-ı hâssa Sinan Ağa'nın ayakta duran eserlerinden biri de, **Vişegrad'daki Sokollu Mehmed Paşa Köprüsü'dür.**⁹

Resim 1.
Vişegrad
Sokollu Mehmed
Paşa Köprüsü

⁹ Daha ayrıntılı bilgi için bakınız: Ataman Demir, "Bosna'da Sokollu Mehmed Paşa Köprüsü", *Mimar Sinan Dönemi Türk Mimarlığı ve Sanatı Sempozyumu*, İstanbul, 1988, s.93-102.

Bugün, Bosna-Hersek devleti sınırları içinde kalan Vişegrad, Saraybosna'nın 110 km. doğusunda, Sava'nın kollarından biri olan Drina Nehri kıyısında yer alan bir kasabadır.¹⁰

Osmanlıların uygarlık tarihine hediye ettikleri en muhteşem su yapılarından biri olan köprüden Evliya Çelebi, hayranlıkla şu şekilde bahseder:

“Bu şehir içinden akan Dern Nehri üzerinde büyük bir köprü var ki on bir göz olup her bir kemeri samanyolundan örnektir. Bu köprüyü gören hesap, fen ve mimarî bilgisi olan kimseler vallahi hayran olur”.

Bosna'yı, Sırbistan'a bağlayan yol üzerinde imparatorluğun uzak eyaletlerine giden ordulara, kervanlara uzun yıllar geçit veren köprünün inşası beş yıl sürmüş ve inşaat 1571 yılında tamamlanmıştır. Köprü, Drina'nın her iki yakasında evlerin, binaların zamanla çoğalmasına neden olmuş ve bunun sonucu Vişegrad kasabasının büyüyüp gelişmesinde önemli bir rol oynamıştır.

Dalmaçyalı taşçı ustalarının kasabadan bir saat uzaklıktaki Banya yakınlarındaki taş ocaklarından getirtilen kayalardan işledikleri kesme taşlardan yapılmış köprü, on bir gözlüdür. En büyük göz 14.79 m., en küçük olanı ise 5.20 m. genişliktedir. Köprü döşemesinin su seviyesinden en yüksek noktası 14.60 m. olup orta gözdedir.

Kasabanın bulunduğu doğu tarafından Drina'yı geçmeye başlayan köprü, karşı sahile varınca dik bir açı yaparak kuzeye döner ve bir rampa aracılığı ile arazi kotuna ulaşır. Köprü ve rampanın toplam uzunluğu 179 m.'den biraz fazladır. Korkuluklar arasında kalan serbest genişliği ise 6.00 m. olup, dıştan dışa genişliği 7.20 m.'dir.¹¹

Köprünün tam orta yerinde, birbirine eşit genişlikte karşılıklı iki sahanlık yer alır. İvo Andriç kendisine 1961'de Nobel Edebiyat Ödülü kazandıran *Drina Köprüsü* adlı ünlü romanında, köprünün bu bölümüne “Kapıya” (Kapı) dediğini, bu kısmın köprünün en önemli noktasını teşkil ettiğini, gençlerin ilk buluştukları yerin burası olduğunu, mevsimin turfanda sebze ve meyvelerinin ilk kez burada satıldığını, düğün alaylarının kasabaya girmeden önce burada durup sraya girdikten sonra, şarkılar söyleyip oyunlar oynayarak kasabaya

¹⁰ Ekrem Hakkı Ayverdi, *Avrupa'da Osmanlı Mimari Eserleri, Yugoslavya*, c.2, İstanbul, 2000, s.495.

¹¹ Cemal Celic-Mehmed Müjezinovic, *Stari Mostovi u Bosni i Hercegovini*, Sarajevo, 1969, s.141-158.

girdiklerini ve bunun gibi günlük hayata mal olmuş olayları son derece duygulu bir üslûp içinde uzun uzun anlatır.

Köprüde Anadolu'daki diğer köprülerde ve Üsküp'teki Fatih Sultan Mehmed (Taş) Köprüsü'nde rastlandığı üzere, bir kitabe sahanlığı ve oturacak kademe-leri olan bir sofa yer almaktadır.

Sofa karşısındaki sahanlığın arkasındaki duvarın üzerinde Osmanlıca talik ve celi sülûs hatlı iki kitabe bulunmaktadır. Bu iki kitabeden köprünün Sokullu Mehmed Paşa tarafından hicrî 979 / milâdî 1571-72 tarihinde yaptırıldığı ve inşa masraflarının vezir-i azamın şahsî bütçesinden ödendiği ifade edilmektedir. Sofanın altında köprüyü tanıtan ve Kiril harfleriyle yazılmış Sırpça bir kitabe daha vardır.¹²

Osmanlı mimarî eserlerinde yan yana iki inşa kitabesinin yazılması âdet değildir. Sokullu Mehmed Paşa'yı ikinci bir kitabe yazdırmaya iten sebep nedir bilemiyoruz. Acaba, Sokullu doğduğu kasabaya büyük tesisler ve yatırımlar yapıyor doğrultusunda çıkan dedikoduları kapatmak için mi, ikinci kitabenin ilk satırında Sultan Murad'ın ismini anmaya ihtiyaç hissetmiştir?

Ayrıca, Sokullu'yla ilgili, "kendisini ve neslini kökleştirip yerinden oynatılmayacak hâle getirmek istiyor, bir köprüye hazineler döküyor gibi" sözler revaç bulmuş olmalı ki, talik kitabenin 7. beytinde;

"Böyle hayra verilen mala sakın deme telef" ihtarını dercetmiştir.¹³

Sokullu Mehmed Paşa, Vişegrad'da yaptırdığı eserlerin yanı sıra, İstanbul'da iki külliye, Eyüp'te büyük bir medrese ve türbe, Hatay'da son derece geniş bir külliye, Lüleburgaz ve Havsa'da İstanbul'dakiler gibi iki büyük külliye, Edirne'de de hamam yaptırmıştır. Ancak Sokullu'nun yaptırdığı bu eserler göze batmamakla birlikte, Vişegrad'dakiler göze batmıştır. İkinci kitabede padişahın isminin başa geçirilmesi, bazı dedikoduları önleme ve tedbir alma düşüncesinin mi bir sonucudur? Bunun kaynaklarla ispat edilmesi pek mümkün olmadığı gibi, aksini de söylemek mümkün değildir.

¹² Alija Bejtic, "Sokolovicev Most na Drina u Vişegradu, (Sokolovic's Bridge on the Drina in Visegrad)", *Narodna Uzdanica*, XIII, Sarajevo, 1945, s.148-149; Derviş Korkut, "Obnova natpisa na Sokolovića Mostu u Vişegradu", *Glasnik Zavaljskog Muzeja u Sarajevo*, 1928; Mehmed Müjezinovic, "Obnova natpisa na Sokoloviceve mostu u Vişegradu", *Naše Starine*, I, 1953, s.183-188.

¹³ Ekrem Hakkı Ayverdi, *Avrupa'da Osmanlı Mimari Eserleri, Yugoslavya*, c.2, İstanbul, 2000, s.509-512.

Köprü muhtelif tarihlerde, çeşitli olaylar nedeni ile hasar ve tamir görmüştür. Suların kabarması sonucunda nehrin bir keresinde taşıp, köprünün bir gözünü yıktığını ve bu hasarın vakıf tarafından tamir edildiğini Evliya Çelebi'den öğreniyoruz. 18. yüzyıl sonlarındaki ve 1896 yılındaki sellerde sular yalnız sofanın bulunduğu yüksek nokta su üstünde kalacak şekilde köprüyü tamamen örtmesine rağmen, köprüde önemli bir hasar meydana gelmemiştir. 1896 yılındaki selden sonra yapılan tamiri, Avusturyalıların 1911 yılındaki ve 1914-1915 yılındaki tamirleri takip etmiştir.

II. Dünya Savaşı'nda köprüde meydana gelen yıkımlar, 1949 yılında başlanan tamir ile giderilmeye çalışılmıştır. Bu tamir köprünün ilk inşasında kullanılan ocaktan tedarik edilen taş malzeme ile 1951 yılında tamamlanmış, kaldırım taşları sökülerek yerine parke taşı döşenmiş ve elektrik kabloları bu yeni döşeme altına alınmıştır.¹⁴

1980 yılında köprünün orta ayakları ve kitabe sahanlığı ile kitabe duvarında tamir ve tahkim çalışmaları yapılmış, 1983 yılında ise bu çalışmalar tamamlanmıştır. Bugün köprü, motorlu taşıt trafiğine kapalı, yaya trafiğine açık olup, Saraybosna-Titovo Uziçe-Belgrad karayolu üzerinde Drina Nehri'ni emniyetle geçen bir köprü olarak hizmet görmektedir.

Köprünün yapımı sırasında Sokullu Mehmed Paşa adına Mimar Sinan tarafından inşa edilen Vişegrad'daki "Sokullu Mehmed Paşa Sarayı"ndan günümüzde hiçbir iz kalmamıştır. Evliya Çelebi Banyaluka'dan Rumeli'ye inerken uğradığı Vişegrad'ın her türlü vergiden muaf olduğundan bahisle, "on bin kadar at, deve alabilir" dediği Sokullu Mehmed Paşa Kervansarayı'ndan da bahseder. 17. yüzyıl sonlarından itibaren bakımsızlıktan görevine devam edemeyerek yıkılmaya yüz tutmuş, "Taş Han" denilen bu kervansaray ile onunla beraber inşa edilmiş olan imareten günümüze herhangi bir iz kalmamıştır.¹⁵

Mimar Sinan tarafından Balkanlar'da inşa edilen bir diğer cami de, Mostar **Karagöz Bey Camii'**dir. Yapı, Mostar Köprüsü'ne yakın, oradaki tabiri ile "Stari Grad" veya "Eski Şehir" de denilen çarşı merkezinde bulunmaktadır. Cami, medrese ve mektep yapıları ile birlikte bir külliye teşkil etmektedir. Külliyedeki bu yapılar, hicrî 965/milâdî 1557-58 yılında Zaim Mehmed Bey

¹⁴ Cemal Çeliç, "Obnova Sokoloviçeva mosta u Vişegradu", *Naše Starine*, I, Sarajevo, 1953, s.177-181.

¹⁵ Ekrem Hakkı Ayverdi, *Avrupa'da Osmanlı Mimari Eserleri*, *Yugoslavya*, c.2, İstanbul, 2000, s.496.

veya Karagöz Mehmed Bey tarafından inşa edilmiştir. Karagöz Mehmed Bey o dönemde sadrazam olan Rüstem Paşa'nın kardeşidir. Karagöz Mehmed Bey'in Mostar'da köprü, cami, medrese, mektep, imaret, han, hamam, debbağhane ve değirmen yapıları hayratı vardır.¹⁶

Kesme taştan inşa edilen Karagöz Bey Camii'nin avlusu küçüktür. Minaresi genel usule oranla yüksektir. Kare planlı 10.65x10.65m. ölçüsünde olan cami, tek kubbe ile örtülüdür. Kubbe sekizgen bir kasnağa oturur; kubbe köşelikleri tromptur. Caminin üç kubbeli bir son cemaat yeri vardır. Daha geç dönemlerde son cemaat yerini üç taraftan kuşatan 14 mermer sütuna oturan bir sundurma ilave edilmiştir. Yapının iç duvar yüzeylerinde, 18. yüzyıla ait duvar süslemeleri yer almaktadır. Cami avlusunda, 5 hücreli, bir dersaneli "L" planlı bir medrese yapısı vardır.¹⁷ 1992-95 yılları arasındaki Bosna Savaşı'nda cami büyük ölçüde hasar görmüş, minare şerefe kısmına kadar yıkılmış, ve kubbe ve son cemaat yerine top gülleleri isabet ederek ağır hasar verilmişti. 2003 yılında ISAR tarafından başlatılan onarım çalışmaları 2004 yılında tamamlanmış ve cami 23 Temmuz 2004'te tekrar ibadete açılmıştır.

Peçevî'nin bildirdiği ve Budin'in alınmasından iki sene sonra yapılan kale içi haritalarında da görüldüğü üzere, Belgrad'dan yukarıda Mimar Sinan'a ait yegâne iki bina vardır. Bu yapılar, Budin'in en tanınmış Osmanlı valilerinden Sokullu Mustafa Paşa tarafından, Buda şehrinin merkezinde, Tuna nehri kıyısında 1566 yılında yaptırılmış **Sokullu Mustafa Paşa Camii** ve **Türbesi'**dir. *Tezkiretü'l Bünyan*'a göre Mimar Sinan'ın eseri olan ve günümüze ulaşmayan Sokullu Mustafa Paşa Camii'nin tek kubbeli olduğu kaynaklardan öğrenilmektedir. Caminin yanında bulunan Sokullu Mustafa Paşa Türbesi de günümüzde ayakta değildir. Ancak, içinde bulunan bir sütundan dolayı Evliya Çelebi'nin "yeşil direkli ılıca" ismini verdiği ve Mimar Sinan tarafından inşa edilmeyen **Sokullu Mustafa Paşa Hamamı**¹⁸ ise, günümüzde hâlâ ayakta-
tadır.

¹⁶ Ev.K.K. 757. Defter, 8os. ve 758. Defter, s.101.

¹⁷ Radomir Stanic-Meliha Sandzaktar, "Konzervacija Karadoz Begove u Mostaru", *Naše Starine*, XI, Sarajevo, 1967, s.87-100.

¹⁸ Ekrem Haklı Ayverdi, *Avrupa'da Osmanlı Mimarî Eserleri, Romanya, Macaristan*, c.I, İstanbul, 2000, s.120-132.

Tırhala'da (Trikala) yer alan **Vezir Osman Şah Camii**¹⁹ ise, Mimar Sinan'ın Balkanlar'da inşa ettiği bir diğer önemli yapıdır. Yapının bânîsi Osman Paşa, Kara Osman Paşa, Osman Şah Bey ünvanlarıyla da anılan Osman Şah'tır.

Sicill-i Osmanî'de de verildiği üzere, Osman Şah'ın, Bosna Sancak Beyi olmasına rağmen, vezirlerden daha itibarlı tutulduğunu, Kanunî'nin eniştesi olmakla, padişah tarafından sevildiğini, ehl-i zevk olmasının hoş görüldüğünü, kendisinin kâh Mora, kâh İnebahtı muhafızlıklarında bulunduğunu, hicrî 975/ milâdî 1567-68'de Tırhala valisi iken vefat ettiğini öğreniyoruz.²⁰

Tırhala Vezir Osman Şah Camii, 18m. çapında tek kubbeli, 1.70m.x1.80m. genişliğinde, yüksek duvarlı ve üç sıra pencerelidir. Kubbe kasnağı her yüzde birer penceresi olan sekizgendir. Köşeye gelen pencerelerde ikişer payanda yer almaktadır. Cami almaşık olarak, tuğla ile taştan inşa edilmiştir. Son cemaat yerinde iki dış mihrap bulunmaktadır. Caminin son cemaat yeri, 2000 yılında yapılan onarımlarla yenilenmiştir. Yapının güney cephesinde, aynı zamanda Vezir Osman Şah'ın türbesi yer almaktadır.

Tırhala'da Mimar Sinan'a inşa ettirilen Mehmed Bey Camii ise günümüzde ayakta değildir.

Bugün Bulgaristan sınırları içerisinde yer alan **Cisr-i Mustafa Paşa Haseki Sultan Camii**²¹ ise, günümüzde ne yazık ki ayakta değildir. Evliya Çelebi, caminin selâtin Camii gibi olup, minaresinin gayet musanna yapıldığını ve imareti, mektebi, han ve hamamı bulunduğunu yazar. Cami ile birlikte diğer yapılar da yıkılmıştır.

Cisr-i Mustafa Paşa (Svilingrad) kasabasında yüzyıllara meydan okuyarak sağlam durumda yer alan ve *Tezkiretü'l Bünyan*'da adı geçen Mimar Sinan yapısı, **Cisr-i Mustafa Paşa Köprüsü'dür**.²² Köprü'nün banisi, Gebze'de ve Eskişehir'de iki külliyesi bulunan Çoban Mustafa Paşa'dır.²³ Köprü-

¹⁹ Daha ayrıntılı bilgi için bakınız: Ekrem Hakka Ayverdi, *Avrupa'da Osmanlı Mimari Eserleri, Bulgaristan-Yunanistan-Arnavudluk*, IV, İstanbul, 2000, s.304; Semavi Eyice, "Yunanistan'daki Türk Mimari Eserleri", *Türkiye Mecmuası*, IV. c., İstanbul, 1954.

²⁰ Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmanî*, İstanbul, 1996, c.4, s.1306.

²¹ Ekrem Hakka Ayverdi, *Avrupa'da Osmanlı Mimari Eserleri, Bulgaristan-Yunanistan-Arnavudluk*, IV, s.20.

²² Ekrem Hakka Ayverdi, *Avrupa'da Osmanlı Mimari Eserleri, Bulgaristan-Yunanistan-Arnavudluk*, IV, s.20; Semavi Eyice, "Svilingrad'da Cisr-i Mustafa Paşa Köprüsü", *Bellekten*, c.XXVIII, S.112, Ankara, 1964, s.729-752.

²³ Baş Vekalet Arşivi, 380 ve 326 Numaralı Tapu Defteri.

nün celi sülüs hatlı kitabesinde yer alan son iki satırdan, ebced hesabıyla hicrî 935 (milâdî 1528-29) tarihi bulunmaktadır.

300m. uzunluğundaki köprüde, göz adedi 20'dir. Ortadaki dört göz daha büyük olup, batı tarafından başlamak üzere, bu dört gözün birinci ve ikincisi arasında kitabe dikmesi vardır. Tamamı düzgün kesme taştan inşa edilen köprünün mahmuzlarının üst kısımları, hemen hemen korkuluğa kadar çıkmaktadır.

Resim 2. Sivilingrad Cisir-i Mustafa Paşa

Koca Mimar Sinan'ın Osmanlı İmparatorluğu'na yalnız mimarbaşılığı sırasında sunduğu eserlerin sayısının, kendisinden önce veya sonra gelen birkaç mimarbaşının yaptığı eserler sayısının toplamı kadar olması, her eserinde ayrı ayrı birer yenilik ve güzellik bulunması, mimarlık alanındaki üstün yeteneğinin bir aynası olarak sayılmaktadır. Sinan'ın yapılarında mimari ile dekorasyon birbiriyle kucaklaşır gibidir. Eserlerinde kullandığı her yapı veya süs elemanı birbirinin takipçisi olarak görülür. Bu yapı veya süs motiflerinden birini çeksek, hemen aynı şekilde bir motife ihtiyaç sezilir. Dolayısıyla, Sinan imzasını taşıyan yapılarda, gerek mimari bakımından gerekse süsleme bakımından değişik bir çözüm aranmaz, çünkü bulunan çözümlerin hepsi idealdir. Hatta Sinan yaptığı eserlerle şehirlerin görünüşünü bile değiştirebilmiştir.

Mimar Sinan daima ihtiyaç ve imkânlardan hareket etmiş, yararlı olanla güzeli birleştirerek çeşitli kompozisyonlar meydana getirerek, eserlerinde anıtsal bir havayı estirebilmiştir.

Mimar Sinan'ın deyişiyile;

“Dünya durdukça bunları görecek beğenili kişilerin çabamın ciddiyetini göz önünde tutarak insaf ile bakacaklarını, hayırlı dualarla anacaklarını umuyorum.”